

Motion till riksdagen

1989/90:U634

av Karl-Göran Biörsmark m.fl. (fp)

Eritrea

Det nu snart 30 år gamla kriget i Eritrea ser för första gången på allvar ut att kunna nå en fredlig lösning. De pågående fredssamtalen mellan den etiopiska regimen och företrädare för den eritreanska befrielse rörelsen under internationellt överinseende är det hittills mest löftesrika försöket att nå en fredlig lösning av en konflikt, som förött folket och landet i Eritrea. Vägen är emellertid lång innan en överenskommelse har nåtts och riskerna för ett nytt sammanbrott stora. Den internationella opinionen för en fredlig lösning som utgår från vad folket i Eritrea självt har för önskemål får inte minska. Den är en absolut nödvändig påtryckning under hela den tid som fredssamtalen pågår. Den internationella hjälpen till de svältande i Eritrea och norra Etiopien måste omedelbart komma till stånd och garanteras fri lejd varhelst i Etiopien, som den behövs.

Historisk bakgrund

Eritrea utgör i dag Etiopiens nordligaste provins belägen längs Röda Havskusten från Sudan i nordväst till Djibouti i sydost. I Eritrea är befolkningen uppdelad i ungefär hälften kristna, huvudsakligen bosatta i höglandsområdet, och hälften muslimer, huvudsakligen bosatta i låglandsområdet vid kusten.

Det är svårt att klarlägga Eritreas historiska band med Etiopien. Vissa perioder har de säkert existerat. Det kan dock i hög grad diskuteras hur omfattande dessa etiopiska eller rättare sagt amhariska band var under förkolonial tid. Turkar och egypter har under senare århundraden mer eller mindre behärskat Eritreaområdet. Amharernas expansion under andra hälften av 1800-talet kom att sammanfalla med Italiens koloniala framstötter.

Italien upprättade 1889 den italienska kolonin Eritrea i området längs Röda Havskusten. Inte heller etniskt förelåg något samband mellan eritreaner och amharer. Däremot kan det sägas föreligga ett nära släktskap mellan den kristna eritreanska folkgruppen och det likaledes tigrinja-talande folket i den intilliggande Tigré-provinsen. Det torde därför vara svårt för dagens Etiopien att hävda några tyngre historiska band som skäl för den förda ockupationspolitiken.

Huruvida det förelåg någon eritreansk identitet vid tidpunkten för den italienska kolonisationen kan givetvis också diskuteras. Helt klart står emeller-

tid att den utveckling som påbörjades i och med den italienska kolonisationspolitiken efterlämnat en sådan. När Storbritannien tog kontrollen över Eritrea 1941 var en eritreansk nationell identitet ett historiskt faktum.

Den brittiska administrationen varade till 1952. Frågan om de forna italienska koloniernas framtid behandlades av FN. En kommission bestående av representanter för Burma, Guatemala, Norge, Pakistan och Sydafrika tillsattes för att undersöka och framlägga förslag ifråga om Eritrea inför den femte generalförsamlingen. Representanterna i kommissionen kunde emellertid inte enas om Eritreas framtid. Etiopien under kejsar Haile Selassie ställde krav på Eritreas införlivande. Kampen mot Mussolini hade givit kejsaren mycket internationell goodwill, som nu gav utdelning.

På förslag av bl.a. USA lades ett förslag till resolution fram inför generalförsamlingen 1950 med förslag på en federationslösning. Förslaget tillgodosåg de etiopiska önskemålen, som bl.a. grundades i ett behov att nå ut till hamnarna vid Röda Havs-kusten. Etiopien var vid denna tid en av USA:s viktiga allierade i den ännu föga avkoloniserade tredje världen. Afrikas Horn utgör ett viktigt strategiskt område i världspolitiken. Mot förslaget och för eritreanskt oberoende agerade bl.a. Sovjetunionen, Polen och det muslimska Pakistan.

Med röstsiffrorna 46 för, 10 emot och 4 nedlagda (däribland Sverige) antog generalförsamlingen resolutionen (UNGA Res 390 2 december 1950), som innebar att Eritrea skall utgöra en självstyrande enhet i förbund med Etiopien under etiopiska statens överhöghet. I resolutionen stod det vidare att "The jurisdiction of the Federal Government shall extend to the following matters: defence, foreign affairs, currency and finance, foreign and interstate commerce and external and interstate communication, including ports".

Från federation till införlivande

Federationen genomfördes formellt den 11 september 1952, sedan ett eritreanskt parlament hade valts. Beslutet om federation hade inte förankring i alla grupper. Visst motstånd och förespråkare för självständighet fanns redan då, främst på muslimskt håll. Förmodligen accepterades federationstanken av en majoritet av eritreanerna. Redan efter beslutet 1952 begav sig åtskilliga politiska ledare i exil, och då främst till Kairo. Sammanstötningar mellan etiopiska arméenheter ledde till de första flyktingströmmarna till Sudan.

Eritreaprovinserna kom ganska snart efter federationen att få vidkännas ekonomiska bakslag. En viss etiopisering av förvaltningskåren genomfördes genom inflyttning från Etiopien. Tedla Bairu, kristen ledare för Unionistpartiet och den förste premiärministern i Eritrea 1952, kom snart i konflikt med den etiopiska ledningen och avgick i protest 1955.

I valen till det regionala parlamentet i Eritrea 1956 och 1960 förekom omfattande övergrepp och valfusk, vilket ledde till att församlingen snart kom att intaga en följsam linje mot den etiopiska centralregeringen. All opposition förföljdes och rensades ut ur parlamentet. Församlingens slutliga accepterande 1962 av Eritreas införlivande i Etiopien skedde under säregna för-

mer och efter direkta hot mot deputerade. Federationen Eritrea-Etiopien blev således endast tio år gammal. Införlivandet med Etiopien skedde helt i strid med FN:s beslut och folkrättsliga principer. Några protester från FN eller omvärlden förekom dock inte.

Federationen urgröptes genom svek, hot och terror från etiopisk sida. Det fullständiga införlivandet med Etiopien 1962 hade säkerligen inget stöd bland eritreaner och genomfördes utan att dessa hade någon möjlighet att påverka processen. Många som 1952 accepterade eller rent av förespråkade federationstanken, som t.ex. den förste premiärministern i Eritrea 1952 Tedla Bairu, hade vid det laget tagit ställning mot. Mot denna bakgrund uppstod den första befrielseörelsen ELF.

Eritreas befrielsekamp

Den väpnade motståndskampen utvecklades successivt och bekämpades av den etiopiska armén. Etiopien är en mångnationell stat som centralt domineras av de kristna amharerna. Under Haile Selassies far och honom själv skapades en viss statlig enhet. Landet är dock en krutdurk som hotar att sprängas i flera bitar om någon tillåts bryta sig loss. Därmed den närmast dogmatiska vägran från varje etiopisk ledare att ens förhandla med företrädare för eritreanerna. Mengistu, som dock själv ej är amhar, kom till makten genom att störta den första generationen av militära ledare efter 1975 års revolution. Generalsskiktet uttalade viss benägenhet att diskutera autonomi för Eritrea. Det blev dess fall.

1970 skapades Eritrean People's Liberation Front (EPLF), som är religiöst neutralt men i vilket kristna eritreaner sägs dominera. EPLF-ledarna var en yngre generation än de som ledde ELF. EPLF har haft mer aktivitet inne i Eritrea och är idag helt dominerande där. Vid sin senaste kongress 1987 antogs ett nytt program för EPLF som understryker värdet och behovet av politisk pluralism i ett framtida fritt Eritrea. Det är en markant attitydförändring som skett. Den förklaras av de erfarenheter som kunnat dras av andra befrielseörelsers erfarenheter före och efter befrielsen.

Sedan Mengistu tog över makten i Etiopien 1977 och fick militärt sovjetiskt och kubanskt stöd har bekämpandet av den eritreanska befrielsekampen ständigt intensifierats. Vågor av militära offensiver mot Eritrea har genomförts. Ingen har lyckats, utan den etiopiska armén har varje gång kört fast. Etiopierna kontrollerar omväxlande fler eller färre av de strategiskt viktiga städerna inklusive de för Etiopien livsnödvändiga hamnarna i Asmara. Landsbygden kontrolleras av EPLF liksom stora delar av vägnätet. Utanför städerna genomför den etiopiska armén och flygvapnet terroraktioner som starkt bidrar till förödelse, förstörelse, svält och armod.

På senare tid har det förekommit viss rapportering om hur EPLF-soldater går hårt och brutalt fram mot sina egna. Exempel på detta skulle vara viss tvångsrekrytering till befrielsearmén och då inte enbart av män utan även av kvinnor och barn. Sådana metoder är självfallet aldrig acceptabla och skulle detta visa sig vara korrekt information är det en oroväckande utveckling.

1980 uttalade sig EPLF för en lösning av konflikten, där det eritreanska folket i val under internationell kontroll skulle få bestämma självt över sin framtid. Alternativen skulle vara fullständigt oberoende, någon form av federation med Etiopien eller fullständig integration med Etiopien. Detta har förkastats av Etiopien som infört en s.k. regional autonomi som man själv utformat. Under 1988 började den etiopiska regeringen diskutera en uppdelning av Eritrea i två skilda delar. Detta förkastades av den eritreanska befrälsningsrörelsen som hänvisar till sitt förslag om en lösning genom folkomröstning.

Den etiopiska militära situationen alltmer ohållbar

Det senaste året har utvecklingen gått snabbt. Moralen har sjunkit allt lägre inom den etiopiska armén, som mobiliserats bland fattiga bönder från andra delar av den etiopiska landsbygden, och som saknar varje förståelse för krigföringens motiv. De vet bara att deras kvarlämnade familjer kanske svälter i deras frånvaro.

I februari 1988 lät Mengistu personligen avrätta ett antal ur den högsta militära ledningen i Eritrea för att den uttryckt tvivelsmål om möjligheten att vinna kriget mot eritreanerna. Situationen påminner allt mer om den som rådde i den portugisiska kolonialarmén strax före revolutionen 1975 i Lissabon.

I mars 1988 erövrade EPLF flera strategiskt viktiga städer från den etiopiska armén som tycktes fly hals över huvud i ren panik. Cirka en tredjedel av den etiopiska armén i Eritrea oskadliggjordes. Det förekom uppgifter om att framgångarna delvis kunde förklaras av förräderi i den högsta militära ledningen i Eritrea, som en följd av februarihändelserna.

EPLF:s framgångar våren 1988 pekar på möjligheten av stora förändringar. EPLF är nu så starkt att det kan slå till militärt var som helst i Eritrea. Samarbetet med Tigvayan Peoples Liberation Front (TPLF) i Tigré har också fungerat ganska väl och utgjort en fortsatt ytterligare belastning för den etiopiska armén. Mengistu lät som en följd av utvecklingen våren 1988 förklara att alla utländska hjälpaktiviteter i området skulle upphöra. Samtidigt slöts fred med Somalia och nya mobiliseringar ägde rum. Uppenbarligen tänkte sig Mengistu att på nytt tåga mot Eritrea. En väntad ny desperat etiopisk offensiv på vårvintern 1989 uteblev emellertid.

I maj 1989 inleddes ett omfattande militärt kuppförsök mot Mengistu i Addis Abeba. Efter återkomsten från en utlandsvistelse lyckades Mengistu emellertid slå ned myteristerna. Kuppförsöket hade dock omfattande stöd i militära kretsar i Eritrea. Det visar på en fortsatt mycket stor krigströtthet och bristande lojalitet hos ledande officerare i aktiv krigstjänst i Eritrea.

Hösten 1989 har främst TPLF i Tigray haft stora militära framgångar. Till sammans med motståndsrörelserna i Wollo och Gondar har TPLF trängt tillbaka de etiopiska styrkorna mycket långt. Enligt vissa uppgifter skulle motståndsrörelserna nu stå bara 10–15 mil från Addis Abeba.

För Mengistu har situationen således blivit alltmer prekär. Han har i det längsta helt vägrat förhandla med någon som har anspråk på förändringar.

Militärt är situationen i det närmaste ohållbar. Sovjets militära stöd har blivit allt mindre helhjärtat och mycket tyder på starka politiska påtryckningar från Moskva för att nå en uppgörelse med EPLF. Förlorar Mengistu slaget om Eritrea militärt, är risken stor att han faller. Motståndet mot den nuvarande regimen i Addis Abeba ökar överallt i Etiopien. Krigsröttheten är nu så stor i Etiopien att många tror att man skulle kunna acceptera en väsentligt ökad självständighet för Eritrea.

Fredssamtal inledda

Sommaren 1989 togs kontakter genom förre USA-presidenten Jimmy Carter för att om möjligt få till stånd direkta förhandlingar mellan regimen i Addis Abeba och EPLF. Ett första sammanträffande för att diskutera förutsättningar för förhandlingar ägde rum i september i Atlanta. Vid detta tillfälle diskuterades främst procedurfrågor.

Vid en andra samtalsomgång i november i Nairobi överenskomms att hålla en fredskonferens i början av 1990 under ordförandeskap av Jimmy Carter och Julius Nyerere. Ännu har inga substantiella diskussioner förts och mycket talar för att förhandlingarna kan komma att bli mycket svåra och långdragna. I väldigt hög utsträckning handlar det om i vilken grad regimen i Addis Abeba förväntar sig att på något sätt kunna stärka sin position i kriget igen. Om också inte på något annat sätt än att vänta och se om förutsättningarna åter skulle kunna vända. Det har varit en beprövad strategi från etiopisk sida tidigare, när man hållit på att förlora greppet.

Det är därför ytterst angeläget att inga utomstående krafter agerar på ett sådant sätt att det kan upplevas som en uppmuntran av en starkt trängd regim i Addis Abeba. Det är därför synnerligen oroväckande att det vakuum som uppstår när Sovjet nu antligen sakta tycks dra sig ur Etiopien åtminstone delvis tycks fyllas av ett påpassligt israeliskt framskjutande av positioner.

Det är också ytterst angeläget att Sverige som stor och mycket långvarig biståndsgivare men även uppmärksam aktör i tredje världen inte tonar ned sina signaler till Addis Abeba bara för att samtal har inletts. Detta i sig kan inte vara skäl för Sverige att mildra sin kritik av den etiopiska regimens politik vare sig mot folket i Eritrea eller mot folket i Etiopien. Under hela den tid som förhandlingar kan komma att pågå måste vårt tryck vara oförändrat starkt och tydligt. Varje återhållsamhet riskerar att ge Mengistu intrycket att det lönar sig att se förhandlingarna enbart som en undanledningsmanöver i väntan på att nya krafter för fortsatt krigföring mobiliseras.

Ny svältkatastrof står för dörren!

Under hösten 1989 har allt tydligare uppgifter kommit om att befolkningen i norra Etiopien och Eritrea går mot en ny hungerkatastrof fullt jämförbar med 1984–85. Torkan har slagit ut den allra största delen av årets skörd. Internationella hjälporgan med FN:s livsmedelsorgan FAO i spetsen uppskattar att bortemot fyra miljoner människor hotas av svälten. Det beräknas ett behov av 330 000 ton livsmedel samt framförallt lastbilar för leveranserna. I mitten av 80-talet beräknas en miljon ha svultit ihjäl för att hjälpen var otillräcklig eller kom för sent. Det får inte ske igen.

Liksom förra gången tycks regimen i Addis Abeba åter se en möjlighet att styra utvecklingen i sin riktning. Genom att vägra hjälporganisationerna distribuera hjälpen inne i de av EPLF och övriga motståndsrörelser kontrollerade områdena hotas människorna där av en förödande svältkatastrof. 1984–85 tvingade detta många eritreaner till nödhjälpslägren, varifrån de sedan kunde tvångsflyttas till andra delar av Etiopien genom den etiopiska arméns försorg. FAO, World Food Program och övriga internationella hjälporganisationer måste nu få ett omedelbart internationellt stöd för att tvinga regimen i Addis Abeba att ge fri lejd för alla hjälpsändningar i hela Etiopien. Svält får inte bli ett vapen i krigföringen!

Förslag till svenskt agerande

Det finns all anledning att hälsa förre presidenten Jimmy Carters initiativ till fredsförhandlingar med stor tillfredsställelse. Redan erfarenheterna från den s.k. Camp David-uppgörelsen gör att det finns anledning att tro att de yttre förutsättningarna är de bästa möjliga. Det återstår naturligtvis att se om det är tillräckligt. Regimen i Etiopien och EPLF har tidigare i början av 80-talet också fört samtal, som dock varje gång blivit resultatlösa. De nu inledda samtalen sker emellertid under en betydligt större internationell uppmärksamhet och även medverkan. Det bör underlätta betydligt.

Det är givet att Sverige i detta läge bör avvakta vad överläggningarna kan ge för resultat. Det finns därför ingen anledning för Sverige att ta initiativ till något eget internationellt agerande så länge samtalen pågår. Det är samtidigt angeläget att parterna och särskilt regimen i Addis Abeba inte invaggas i tron att omvärldens uppmärksamhet och oro försvagats.

Sverige bör därför uttryckligen erkänna det eritreanska folkets rätt till självbestämmande. Konflikten kan endast få en bestående lösning i fred och samarbete mellan de berörda folken, om det eritreanska folkets rätt till självbestämmande erkännes. Folket i Eritrea måste garanteras möjligheten att genom folkomröstning ta ställning till formerna för sin framtid.

Avvecklingen av federationen 1962 skedde i strid med det eritreanska folkets önskan och i strid med andan i 1950 års FN-beslut och folkrätten. Utvecklingen från 1952 med urgröpningen av federationen, från 1962 med införlivande och begynnande befrielsekamp, från 1977 med en allt våldsammare terrorkrigföring från den etiopiska armén har gjort den folkliga upplutningen bakom befrielsekampen närmast total.

Sverige bör ha en fortsatt beredskap för att åter resa Eritreafrågan i FN om fredssamtalen visar sig bli resultatlösa. Initiativ bör i så fall tagas till ett samlat nordiskt agerande i frågan. Då måste också klargöras, att konflikten om Eritrea inte är en i raden av gamla koloniala konflikter som Afrika ärvt. Tvärtom är det FN:s beslut 1950 och dess brist på handling när federation 1962 bröts, som är orsaken. Vi har alltså som FN-stat, då och nu, en skyldighet att ta ställning, om inte parterna själva kan uppnå en fredlig lösning av frågan.

Det här är också en konflikt, som FN självt bidragit till. Genom FN:s medverkan i arbetet på att lösa konflikterna i Afghanistan, Iran–Irak och Västra Sahara och nu senast i Namibia har FN:s roll som medverkande till fredliga

lösningar av konflikter åter aktiverats. Om nu inledda fredssamtal misslyckas är det mer än naturligt att FN åter tar initiativet för att nå ett slut på en av vår tids längsta militära konflikter.

Alla parter måste garantera internationella hjälpsändningar till den svältande befolkningen i alla områden. Sverige måste på alla sätt aktivt medverka till att de resurser som behövs för att möta den svältkatastrof som står för dörren ställs till förfogande. Behoven är utomordentligt stora och insatser måste göras omgående.

Den etiopiska regimen måste omedelbart garantera fri lejd för internationella hjälpsändningar var helst människor svälter i Etiopien. Sverige har en skyldighet som stor och långvarig samarbetspartner med regimen i Addis Abeba att för den på alla sätt göra alldeles klart att vi förväntar oss att alla hinder för de internationella hjälpsändningarna omedelbart och utan villkor undanröjs. Svälten får inte utnyttjas som vapen eller för förtäckta militära aktiviteter. Varje attack på internationella hjälpsändningar är oacceptabel.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de nu inledda fredssamtalen mellan Etiopiens regering och EPLF,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om det eritreanska folkets rätt till självbestämmande,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en lösning av konflikten genom att det eritreanska folket i en internationellt övervakad folkomröstning får ta ställning till sin egen framtid,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en beredskap att åter resa frågan om Eritrea i FN,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av svenska bidrag till det internationella hjälpprogrammet för de svältande i Eritrea och norra Etiopien,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att Sverige klargör för Etiopiens regering att fri lejd omedelbart måste garanteras alla internationella hjälpsändningar varhelst de behövs i hela Etiopien,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skyddet för internationella hjälpsändningar.

Stockholm den 24 januari 1990

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Håkan Holmberg (fp)

Maria Leissner (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

Mot. 1989/90
U634